

INSTRUMENTAL IMENICA I-VRSTE NA -ST U SUVREMENOME HRVATSKOME KNJIŽEVNOM JEZIKU

Mario Grčević

ećinu imenica i-vrste tvore imenice koje završavaju na *-st*. Raspodjelu nastavaka *-i* i *-ju* u instrumentalu jednine tih imenica istražio sam na temelju računalnoga korpusa koji obuhvaća 220 milijuna riječi iz sljedećih priopćajnica:

Vjesnik	1997. (svibanj)	→	2004. (siječanj) 64 603 416 pojava
Slobodna Dalmacija	1999. (lipanj)	→	2004. (travanj) 67 536 488 pojava
Narodne novine	1990. (siječanj)	→	2000. (veljača) 45 988 836 pojava ¹
Večernji list	2000. (ožujak)	→	2003. (prosinac) 27 497 528 pojava
HRT	1998. (rujan)	→	2004. (travanj) 19 097 256 pojava

Istražene imenice uvijek dobivaju nastavak *-ju* ako nisu u svezi s kakvim atributom, prijedlogom ili nekom drugom imenicom s instrumentalnim nastavkom. Usp. u tome smislu instrumental imenice *čuvstvenost*:

Pristup gospodina Horvata aktualnim problemima kajkavštine obilježen je čuvstvenošću velikog kajkavskog entuzijasta. (Vjesnik, 12. ožujka 2001.)

Možebitne iznimke s nastavkom *-i* (koje nisam zabilježio) ne narušavaju pravilo da se s imenicama na *-st*, kada su bez instrumentalnoga označioca (atribut, itd.), u jeziku istraženih glasila redovito rabi nastavak *-ju*.

Nastavak *-i* uobičajen je u istraženim imenicama samo onda kada je instrumentalni oblik kao takav jasno označen dodatnim rečeničnim označiocima. Usp. npr. atributom označeni neizravni objekt u rečenici *počelo je sustavno bavljenje tom aktivnosti* ili priložnu oznaku društva s prijedlogom *bori se s opasnosti*. Međutim, ni u takvim se svezama ne rabi samo nastavak *-i* (*-sti*), već i nastavak *-ju* (*-šću*). S ciljem da tu dvostrukost pobliže istražim, ispisao sam iz korpusa sve instrumentale na *-i* (*-sti*) i *-ju* (*-šću*) kojima prethode atributi (*-om*) i prijedlozi *nad*, *pod*, *pred*, *s* i *sa*. Tablica s rezultatima ovdje se ne može objaviti zbog prostornih razloga. Uobičajena je ovako:

¹ Iscrpljena građa iz Narodnih novina sadrži i oglasni dio. Stoga je znatno veća nego ona koja je u prodaji dostupna na CD-u.

angažiranošću (9): cjelovitom (1), nedovoljnom (1), slabom (1), socijalnom (1), svojom (2), visokom (1), šibenskom (2)	angažiranosti (1): vlastitom (1)
anonimnošću (4): elektroničkom (1), nad (2), s (1)	anonimnosti (2): spomenutom (1), telefonskom (1)
antiautoritarnošću (1): s (1)	antiautoritarnosti (0)
antiintelektualnošću (1): svojstvenom (1)	antiintelektualnosti (0)
apolitičnošću (1): deklariranom (1)	apolitičnosti (0)
vršću (0)	vrsti (11): nekom (10), svojom (1)

Tablica sadrži sveukupno 1495 redaka. Kao što se vidi, u lijevome su stupcu instrumentali s nastavkom *-ju*, a u desnome stupcu istoga retka su oblici na *-i*. Iza pojedinih je natuknica u zagradama (sveukupni) broj njihovih potvrda, a iza toga broja poredani su potvrđeni atributi i prijedlozi, koji se u tekstovima nalaze ispred imenice (natuknice).

Više od 95% imenica iz tablice završava dometkom *-ost*. Ostalih (netvorbenih) imenica na *-st* ima tek tridesetak. Prije nego što se pobliže osvrnem na jednu i drugu skupinu, treba upozoriti na to da u korpusu pojedinim terminologiziranim izričajima Narodne novine znatno mijenjaju prosjek učestalosti nekih oblika. Npr., oblik *odgovornošću* u tablici ima čak 37805 potvrda, a suoblik *odgovornosti* samo 82 potvrde. To je tako zato što Narodne novine imaju više od 30000 potvrda za izraz *društvo s ograničenom odgovornošću*, a samo nekoliko potvrda za izraz *društvo s ograničenom odgovornosti*. S druge strane, glede nastavka *-i*, od 140 potvrda za instrumentalni oblik *ovlasti* (*ovlašću* ima 26 potvrda) 80 potvrda nalazi se u Narodnim novinama u svezama *s općom ovlasti*, *s ograničenom ovlasti*, itd. U primjerima kao što su ti može se reći da relativni količinski omjer oblika u Narodnim novinama ne odskače znatno od prosjeka, već da su pojedini oblici znatno učestaliji zbog prirode objavljenih tekstova i ujedno terminologiziraniji nego u drugim glasilima. U posebnome radu trebalo bi iscrpnije istražiti u kojoj je mjeri točan dojam da se u tekstovima pravnoga sadržaja ili u izrazima pravnoga karaktera nastavku *-ju* s nekim riječima daje veća prednost nego inače. To se odnosi prvenstveno na Narodne novine, koje se sastoje uglavnom od pravnih tekstova (zakona).

Imenice s dometkom *-ost*

U imenica s dometkom *-ost* nastavak *-ju* izrazito je učestaliji nego u drugih imenica na *-st*:

- 1230 imenica s dometkom *-ost* potvrđeno je samo s nastavkom *-ju* (usp. gore u tabličnome uzorku primjere *antiintelektualnošću* (1), *apolitičnošću* (1)).

- Dvadesetak imenica s dometkom *-ost* potvrđeno je samo s nastavkom *-i*.² Ti oblici imaju uglavnom svaki po jednu potvrdu, dok oblici koji su potvrđeni isključivo s *-ju*, mogu imati mnogo više potvrda.³

Skoro svi oblici s nastavkom *-ju* koji imaju više od 100 potvrda, imaju i suoblike s nastavkom *-i*. Na temelju te činjenice možemo zaključiti da bi u znatno većem korpusu manje imenica bilo potvrđeno samo s nastavkom *-ju*.

Instrumentalni oblici s *-ju* koji imaju više od 100 potvrda i njihovi suoblici s *-i*:

aktivnošću (278) ↔ aktivnosti (12)	poviješću (413) ↔ povijesti (44)
budućnošću (161) ↔ budućnosti (48)	pozornošću (527) ↔ pozornosti (19)
djelatnošću (1009) ↔ djelatnosti (73)	preciznošću (139) ↔ preciznosti (1)
dužnošću (161) ↔ dužnosti (24)	prednošću (588) ↔ prednosti (53)
javnošću (5765) ↔ javnosti (224)	prošlošću (316) ↔ prošlosti (24)
mogućnošću (1067) ↔ mogućnosti (99)	radošću (460) ↔ radosti (8)
nadležnošću (130) ↔ nadležnosti (24)	realnošću (197) ↔ realnosti (2)
nazočnošću (239) ↔ nazočnosti (19)	sigurnošću (2516) ↔ sigurnosti (58)
odgovornošću (37805) ↔ odgovornosti (82)	stvarnošću (447) ↔ stvarnosti (17)
opasnošću (221) ↔ opasnosti (30)	svečanošću (190) ↔ svečanosti (9)
osobnošću (126) ↔ osobnosti (5)	umjetnošću (212) ↔ umjetnosti (14)
ozbiljnošću (150) ↔ ozbiljnosti (4)	vrijednošću (551) ↔ vrijednosti (144)

Samo četiri imenice imaju više od 100 potvrda s nastavkom *-ju*, a nemaju inačice s nastavkom *-i*. To su: *nezaposlenošću* (146), *prisutnošću* (132), *sposobnošću* (153), *upornošću* (123). U tri slučaja imamo više potvrda s *-i* nego s *-ju*. S obzirom na malen broj potvrda možemo zaključiti da je pri tome riječ o slučajnosti: *protuvrijednošću* (2) ↔ *protuvrijednosti* (10), *ubrojivošću* (3) ↔ *ubrojivosti* (5), *živošću* (3) ↔ *živosti* (7).

² Riječ je o sljedećima: diferenciranosti (1), gorkosti (1), mršavosti (1), muškosti (1), nekompromitiranosti (1), nepravilnosti (3), netolerantnosti (1), neuništivosti (1), ništavnosti (1) obamrlosti (1), orijentiranosti (1), poučenosti (1), situiranosti (1), složnosti (1), upregnutosti (1), uronjenosti (1), uzročnosti (1).

³ „Mogu“ kažem zato što većina oblika na *-ju* koji u tablici nemaju inačice s *-i*, nemaju velik broj potvrda. To se jasno vidi kad pobliže razmotrimo takve oblike koji počinju slovom *a*, a koji nemaju parnjake na *-i*: *agilnošću* (4), *agresivnošću* (51), *akumulativnošću* (1), *akustičnošću* (1), *aluzivnošću* (2), *aljkaivošću* (7), *ambicioznošću* (5), *ambivalentnošću* (4), *amoralnošću* (1), *anakroničnošću* (1), *analitičnošću* (3), *anarhičnošću* (3), *antiautoritarnošću* (1), *antiintelektualnošću* (1), *apartnošću* (1), *apolitičnošću* (1), *apsurdnošću* (1), *arbitrarnošću* (1), *argumentiranošću* (1), *arhaičnošću* (1), *arogantnošću* (1), *artikuliranošću* (1), *atmosferičnošću* (2), *atonalnošću* (1), *atraktivnošću* (24), *autentičnošću* (9), *autobiografičnošću* (2), *autonomnošću* (5), *autoritarnošću* (2), *avangardnošću* (1).

Unatoč svemu što je do sada rečeno, imenice s dometkom *-ost* redovito dobivaju nastavak *-i* kadgod su u službi osobnih imena. Instrumental imena *Mladost* s nastavkom *-i* ima stoga 216 potvrda (*Mladosti*), a s nastavkom *-ju* samo devet potvrda (*Mladošću*). Kao opća imenica instrumental riječi *mladost* ima s nastavkom *-ju* 37 potvrda, a s nastavkom *-i* samo deset. Ime nogometnoga kluba *Budućnost* potvrđeno je u instrumentalu 33 puta s nastavkom *-i* (*Budućnosti*), a samo jednom s nastavkom *-ju* (*Budućnošću*). Opća imenica *budućnost* potvrđena je pak 161 put s nastavkom *-ju* (*budućnošću*), a samo 48 puta s *-i* (*budućnosti*). Opisane primjere donosim u tabličnome pregledu koji obuhvaća i atribute i prijedloge:

Budućnost Ime:	Budućnošću (1): s (1)	Budućnosti (33): domaćom (1), jugoslavenskom (1), nad (9), podgoričkom (3), s (15), sa (4)
budućnost Opća imenica:	budućnošću (161): S (1), Tironijevom (1), blistavom (1), boljom (7), čudnom (1), dugom (1), ekonomskom (1), gastronomskom (1), gospodarskom (1), hrvatskom (5), imaginarnom (1), izglednom (2), izvjesnom (2), kalifornijskom (1), lijepom (2), maglovitom (1), moćnom (1), nad (3), najblistavijom (1), našom (1), nedostižnom (1), neizvjesnom (15), neposrednom (1), nepredvidivom (1), nesigurnom (2), neumitnom (1), njihovom (3), novom (1), obećavajućom (2), plivačkom (4), političkom (2), poslovnom (2), pred (13), problematičnom (1), s (41), sa (1), sigurnom (3), svijetlom (7), svjetlijom (1), svojom (11), tom (1), trenerskom (1), tužnom (1), tvojom (1), upitnom (1), viđenom (1), vlastitom (3), zajedničkom (3), zamagljenom (1)	budućnosti (48): boljom (2), daljnjom (1), ekonomskom (1), hrvatskom (1), izvjesnijom (1), nad (2), našom (1), neizvjesnom (7), nemogućom (1), nesigurnom (3), njezinom (2), njihovom (1), novom (2), obećavajućom (1), pred (2), ružičastom (1), s (10), sa (2), sigurnijom (1), sigurnom (1), svojom (1), uspješnom (1), vlastitom (2), zajamčenom (1)
Mladost Ime:	Mladošću (9): nad (2), s (7)	Mladosti (216): Zagrebačkom (2), jakom (1), nad (23), našom (1), pred (3), s (160), sa (6), suhopoljskom (1), vodećom (1), zagrebačkom (18)
mladost Opća imenica:	mladošću (37): darovitom (1), dirigentskom (1), grješnom (1), hrvatskom (2), izgubljenom (3), našom (2), njezinom (1), poletnom (1), pred (1), prvom (1), s (10), sa (1), svojom (10), tom (1), vlastitom (1)	mladosti (10): Hajdukovom (1), hrvatskom (1), mojom (2), našom (1), njihovom (3), tom (1), vječnom (1)

Uporabna je norma dakle ovakva: Kada su imenice na *-ost* u službi osobnih imena, u instrumentalnim svezama u pravilu dobivaju nastavak *-i*. U službi općih imenica iste dobivaju najčešće nastavak *-ju*, no rjeđi nastavak *-i* sveukupno je gledano toliko čest da nije moguće tvrditi da se s općim imenicama rabi tek iznimno.

Netvorbene imenice na -st

Sufiksally netvorbene imenice na *-st* razmjerno su malobrojne. U tablici ih je 31:

bezvlast, bolest, čast, čeljust, ispovijest, korist, kost, mast, napast, obavijest, oblast, ovlast, pest, počast, podsvijest, pomast, pošast, povijest, pretpovijest, prevlast, propast, sablast, samosvijest, sladostrast, strast, svijest, vijest, vlast, vrst, zapovijest, zavist.

Među tim imenicama najveći dio završava na *-ast* i *-(ij)est*. U njihovim instrumentalnim oblicima također prevladava nastavak *-ju*. Međutim, učestalost nastavka *-i* s dosta netvorbenih imenica veća je nego s imenicama na *-ost*:

-ast	-(ij)est
bezvlašću (1) ↔ bezvlasti (0)	ispoviješću (4) ↔ ispovijesti (0)
čašću (58) ↔ časti (6)	obaviješću (17) ↔ obavijesti (41)
mašću (14) ↔ masti (11)	podsviješću (6) ↔ podsvijesti (0)
napašću (11) ↔ napasti (2)	poviješću (413) ↔ povijesti (44)
oblašću (5) ↔ oblasti (11)	pretpoviješću (3) ↔ pretpovijesti (0)
ovlašću (26) ↔ ovlasti (140)	pripoviješću (3) ↔ pripovijesti (3)
počašću (1) ↔ počasti (3)	samosviješću (6) ↔ samosvijesti (0)
pošašću (1) ↔ pošasti (17)	sviješću (144) ↔ svijesti (15)
prevlašću (6) ↔ prevlasti (4)	viješću (183) ↔ vijesti (21)
propašću (71) ↔ propasti (3)	zapoviješću (4) ↔ zapovijesti (1)
sablašću (1) ↔ sablasti (0)	
sladostrašću (3) ↔ sladostrasti (0)	bolešću (642) ↔ bolesti (208)
slašću (4) ↔ slasti (0)	pešću (0) ↔ pesti (1): tankom (ne smije ga ničim pritisnuti, ..., čak ni svojom tankom ~)
strašću (103) ↔ strasti (3)	
vlašću (1283) ↔ vlasti (297)	

Vidimo da se oblici *mašću* i *masti* podjednako često rabe, a oblici *oblasti* i *ovlasti* češći su nego inačice *oblašću* i *ovlašću*. Zanimljivo je da su nasuprot *obavijesti* i *ovlasti* neopredmetačene (neprefigurane) imenice *vijest* i *vlast* znatno učestalije s nastavkom *-ju*. Od onih prije spomenutih triju imenica s dometkom *-ost*, koje imaju više potvrda s *-i* nego s *-ju*, dvije su također opredmetačene (*protuvrijednost*, *ubroji-*

vost). Ipak je teško tvrditi da je u prefigiranih imenica prepoznatljiv sustavan odabir nastavka *-i*, a još bi bilo teže naći prepoznatljiv uzrok takvu odabiru.

Prepoznatljiv uzrok odabiru nastavka *-i* uočavamo u imenica na *-ast* u imenice *pošast*. Oblik *pošašću* pojavljuje se jednom, a *pošasti* više puta radi razjednačivanja, tj. zbog težnje da se izbjegne ponavljanje glasa /š/.

Instrumental imenice *zavist* ima više potvrda s nastavkom *-ju*, a instrumental imenice *korist* više s *-i*: *zavišću* (40) ↔ *zavisti* (1), *korišću* (10) ↔ *koristi* (22). Uzrok učestalosti oblika *koristi* možda je razjednačivanje, tj. analogijsko shvaćanje glasa /r/ kao nepčanika (usp. *sir - sirevi*), zbog čega se izbjegava promjena skupine /st/ u skupinu nepčanika /šč/. Isto može vrijediti i za oblik *čeljusti* umjesto *čeljušću* (usp. donju tablicu).

Ne može se pretpostaviti da je razjednačivanje uzrok učestalijoj uporabi oblika *obavijesti* umjesto *obaviješću* jer postoji niz istovjetnih primjera u kojima takvoga razjednačivanja nema. Imenice s dometkom *-ost* nikada ne podliježu razjednačivanju, usp. *sadašnjošću* (17) ↔ *sadašnjosti* (3), *unutrašnjošću* (23) ↔ *unutrašnjosti* (8), itd.

Imenice *čeljst*, *kost* i *vrst* potvrđene su samo s nastavkom *-i*, dakle nijednom s *-ju*. Te imenice u instrumentalu nisu potvrđene bez instrumentalnih označioaca:

čeljušću (0)	čeljsti (8): donjom (4), isturenom (1), najuglatijom (1), pomičnom (1), slomljenom (1)
košću (0)	kosti (31): bedrenom (4), dugom (1), jagodičnom (1), ključnom (5), manjom (1), metakarpalnom (2), metatarzalnom (1), napuklom (1), novom (1), puknutom (1), s (5), slomljenom (4), zdjeličnom (1), čeljusnom (1), čeonom (2)
vršću (0)	vrsti (11): nekom (10), svojom (1)

U netvorbenih imenica na *-st* u službi osobnih imena očituje se ista težnja kao u imenicama s dometkom *-ost*. Osobno ime *Povijest* potvrđeno je s nastavkom *-i* pet puta, a s nastavkom *-ju* tri puta (*Frangješovom*, *Novakovom*, *Vodnikovom Povijesti – svojom*, *trosveščanom Poviješću*). Važnost tog omjera postaje jasnija kada se uzme u obzir da u tablici oblik *poviješću* kao opća imenica ima 413, a *povijesti* samo 44 potvrde.

Rezultati ovdje provedena istraživanja slični su s rezultatima do kojih je došao S. Težak 1989. godine,⁴ s razlikom da S. Težak ne govori o imenicama *i*-vrste u slu-

⁴ Stjepko Težak: Instrumental jednine imenica vrste I, Jezik 37., 2., 1989., str. 33.–39. Usp. također Težakov opis u Akademijinoj gramatici: S. Babić i dr.: Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika, Zagreb, 1991., str. 603.–605.

žbi osobnih imena i da ne kaže da u (nekih) netvorbenih imenica na *-st* prevladava nastavak *-i*. Teoretska razlika između njegova i ovdje provedena istraživanja ta je da S. Težak kao čimbenik koji utječe na raspodjelu nastavaka *-i* i *-ju* u obzir uzima samo onaj leksičko-tvorbeni, iako u slovnici kojoj je suautor sa S. Babićem izrazito uvažava (i) onaj sintaktički.⁵

Zaključak

1. Imenice *i*-vrste na *-st* instrumentalne oblike u istraženoj korpusu tvore nastavkom *-ju* kad god imenica nije u svezi s nekim instrumentalnim označiocem (atributom, prijedlogom ili nekom drugom imenicom u instrumentalu).
2. U svim drugim slučajevima instrumentalni se oblik može tvoriti i nastavkom *-i*.
3. Nastavak *-i* rabi se nesustavno i rjeđe od nastavka *-ju* s onim općim imenicama (u svezama s instrumentalnim označiocem) koje završavaju dometkom *-ost*. S imenicama na *-ost* nastavak *-i* ima ulogu rubnoga nastavka kojim se jezični izričaj čini raznovrsnijim i bogatijim.
4. Nastavak *-i* više ili manje sustavno prevladava u dvjema skupinama riječi:
 - a. Redovito se upotrebljava kada imenice na *-st* služe kao osobna imena. Hrvatska normativistika trebala bi uvažiti tu u hrvatskoj jezičnoj praksi spontano nastalu zakonitost.
 - b. U netvorbenih imenica na *-st* nastavak je *-i* razmjerno učestaliji nego u onih s dometkom *-ost*. Instrumental pojedinih netvorbenih imenica na *-st* potvrđen je isključivo ili pretežito s nastavkom *-i*. To su imenice *čeljust*, *kost*, *pest*, *vrst*, *počast*, *pošast*, *korist*, *obavijest*, *oblast*, *ovlast*. Istraživanje na znatno većem korpusu suvremenoga hrvatskoga jezika vjerojatno bi pokazalo da su te imenice uobičajene s nastavkom *-i*, a neuobičajene s nastavkom *-ju*.

⁵ „Nastavak *-ju* obično se upotrebljava kad je instrumental bez atributa ili bez prijedloga: *Ponudio ga je kruhom i solju*. Kada je imenica s kojim prijedlogom ili atributom, običniji je nastavak *-i*: *Umrijet će od želje za soli*.“, Stjepko Težak, Stjepan Babić: Gramatika hrvatskoga jezika. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje, 15. izdanje, Zagreb, 2005., str. 113.–114. Citirani se opis nalazi i u starijim izdanjima Težak-Babićeve slovnice. Normativne propise i njihov razvitak obradit ću u posebnome radu.

Sažetak

Mario Grčević, Hrvatski studiji, Zagreb

UDK 81'366'367.622, znanstveni članak

primljen 4. srpnja 2006., prihvaćen za tisak 4. siječnja 2006.

Instrumental der *i*-Typ Substantive auf *-st* in
der modernen kroatischen Hochsprache

Im vorliegenden Artikel wird anhand eines Korpus von ca. 220 Millionen Wörtern die Verteilung der Instrumentalendungen *-i* und *-ju* in jenen Nomina der *i*-Deklination untersucht, die auf *-st* enden. Die Untersuchung konzentriert sich auf die Syntagmen, in denen der Instrumentalform ein Attribut oder eine Präposition vorausgeht. Es zeigt sich, dass darin die Endung *-ju* bei den Substantiven mit dem Suffix *-ost* eindeutig überwiegt. Die Endung *-i* überwiegt in einer kleinen Anzahl von Substantiven und generell immer dann, wenn die Substantive auf *-st* als Eigennamen fungieren.

PRODOR ENGLESKIH RIJEČI U HRVATSKI JEZIK¹

Nives Opačić

U zadnjih nekoliko godina s vremena na vrijeme u novinama te u radijskim i TV emisijama pojavi se kao tema razgovor pod naslovom Prodor anglizama u hrvatski jezik. Već i sam naslov, a pogotovo ono što slijedi kao pitanje u razgovoru, jasno pokazuje da novinari i voditelji zapravo ne znaju ono osnovno: što su to *anglizmi*. Oni pod anglicizmima misle na riječi i sklopove riječi koje u hrvatskom jeziku nalazimo u nepromijenjenu obliku kao i u engleskom, odnosno – još više – u američkom razgovornom engleskom. Premda nije teško iz raznih priručnika, rječnika stranih riječi, leksikona, a pogotovo iz knjiga koje se bave jezičnim posuđivanjem² doznati što su to *anglizmi*, samo ću najkraće reći da su anglicizmi riječi već prilagođene (grafijski, morfološki, akcenatski) hrvatskom jeziku i njegovim pravilima, a koje potječu iz engleskoga jezika (npr. sendvič, derbi, tenis i sl.). Mnoge posuđenice engleskoga podrijetla dolazile su u hrvatski jezik iz športa, a danas dolaze poglavito s američkom tehnologijom, filmskom industrijom, industrijom zabave i svime što je povezano sa suvremenom komunikacijom (telekomunikacije i globalna

¹ Izlaganje održano na Godišnjoj skupštini Hrvatskoga filološkog društva u Zagrebu 27. lipnja 2006.

² R. Filipović, Kontakti jezika u teoriji i praksi, Školska knjiga, Zagreb, 1971., str. 104.–142.